

Breinbreker – een vooruitblik op de internationale oliemarkt in 2009

Wie het weet, mag het zeggen. Een simpele vraag, net na de zomervakantie gesteld, om een vooruitblik te werpen op het nieuwe jaar, is verworpen tot een onmogelijke opdracht. Sinds augustus is de economische groei, een belangrijke drijver van de vraag naar energie, dramatisch afgenomen door de effecten op de economie van de banken-/kredietcrisis. Olie 'deed' in de eerste helft van juli nog \$147 per vat van 159 liter. Nu 'doet' een vat \$100 minder. Dat zijn schokkende bewegingen in een prijs per vat die niet eerder zijn voorgekomen in de moderne geschiedenis van de olie-industrie. Zoals net zo ongehoord was dat de olieprijs van januari 2008 tot aan juli 2008 van \$92 tot de befaamde \$147 per vat stegen. Als 2008 enige indicatie is voor het nieuwe jaar, dan is door de extreme volatiliteit van energieprijzen en de economische onzekerheid iedere poging tot een zinnige vooruitblik voor 2009 bij voorbaat tot mislukken gedoemd.

Terugblik

Niet alleen hebben de prijsontwikkelingen in 2008 ieders voorstellingsvermogen getart, ook de snelheid waarmee de vraag naar olie in het voorjaar en begin van de zomer is gedaald, is ongeëvenaard. De vraag naar olie, de belangrijkste brandstof voor de transportsector, wordt over het algemeen als vrij onbeweeglijk beschouwd ten opzichte van de prijs, zeker op kortere termijn. De auto staat immers voor de deur geparkeerd en het duurt even voor een efficiënter modelletje is aangeschaft of toch het stalen ros wordt bestegen. In de Verenigde Staten bleek de consument echter aanzienlijk sneller zijn consumptie van olieproducten aan te kunnen passen aan de prijs dan gebruikelijk. De vraaguitval was snel en groot. De vermindering van het debiet heeft tot een grote ommekeer geleid op de internationale oliemarkt. De olieprijsen zijn immers gemiddeld over een jaar genomen sinds 2003/2004 steeds gestegen. Ze werden opgestuwd door een snel stijgende vraag, eerst uit India en China en later ook in het Midden-Oosten zelf. Deze stijgende vraag kon niet worden bijgehouden door het aanbod en al gauw verdween het laatste restje buffercapaciteit uit het systeem en ontstond er een krappe markt.

In een krappe markt is iedere kleine verstoring direct aanleiding voor forse prijsreacties, des te meer

indien er zich grotere verstoringen voordoen, zoals de tropische stormen *Katrina* en *Rita*. De calamiteit *Katrina* beperkte niet alleen de Amerikaanse olie- en gasproductie in de Mexicaanse Golf gedurende enige maanden, maar beknotte ook de raffinagecapaciteit in ernstige mate; ook kunnen we denken aan de oorlog in Irak, die de exporten uit het land lang verminderde; de onlusten in Nigeria, enz. De krappe markt heeft ook de discussie over voorzieningszekerheid de afgelopen jaren weer hoog op de politieke agenda geplaatst. De zorg om de groeiende importafhankelijkheid van slechts een paar olie-exporterende landen in wat als een strategische ellips beschouwd kan worden – Rusland, de Kaspische-Zeeregio en de Perzische-Golfregio, waar zich 72% van de bewezen conventionele olie- en gasreserves bevinden – heeft ook de concurrentie tussen consumerende landen om zekerstelling van de oliestroom aangewakkerd. In Afrika begon een nieuwe *olieboom*, mede door de investeringen van China; energienationalisme werd een nieuw leven ingeblazen in zowel producerende als consumerende landen. De droom van de wereldomspannende vrije olie- en gasmarkt spatte het laatste decennium vrij gauw uiteen. De afgelopen jaren was de energiediplomatatie vooral een bilaterale zaak tussen consumerende en producerende landen.

Afhaken

De vraag naar olie (maar ook andere brandstoffen zaten in die periode in de prijslift) werd mede door prijs subsidies voortgestuwd, totdat, ook in het voorjaar van 2008, het verschil tussen de wereldmarktprijs en de binnenlandse prijs niet langer meer gefinancierd kon worden. In de maanden dat de Amerikaanse oliegebruikers begonnen af te haken, bleken zij gezelschap te krijgen van consumenten elders in de wereld. In Europa bleek de terugval nog mee te vallen, gewend als de Europeanen zijn aan forse benzineprijzen, mede door heffingen en accijnzen. In verscheidene Aziatische landen kon de regering de subsidie niet langer volhouden en stegen ook daar de prijzen. De potentiële Tata Nano-rijder in India kan zich net wel of net niet de brandstof veroorloven en het grove geweld van de prijsfluctuaties gaat zijn financiële planning al snel te boven waardoor ook de

energievraag in de opkomende markten even onzeker is geworden.

OPEC

Net als bij de productieverstoringen als gevolg van de orkanen *Ike* en *Gustav* maakte de recente productievermindering van de OPEC in het najaar van 2008 géén indruk op de markt, zodat de prijzen bleven wegzakken. De dubbele *impact* van de krediet- en bankencrisis, waardoor minder marktpartijen actief zijn, alsmede de angst voor een diepe en langdurige recessie, waardoor de vraag naar energie verder kan inzakken, heeft ook de prijsvorming van olie in de houdgreep. Kennelijk is het niet mogelijk met rationele afgewogen stappen de irrationele angsten die de markt in hun greep hebben, onder controle te krijgen. De OPEC zal moeten komen met een olie-equivalent van de ingrepen in de financiële markten en veel dramatischer moeten interveniëren om in de huidige omstandigheden de prijs een slinger omhoog te geven. De wens van de Saoedische Koning Abdullah de prijs op een niveau van \$75 te stabiliseren, lijkt erg ver weg, ondanks de ratio achter deze ambitie. Belangrijke investeringen in teerzanden en diepe *offshore* hebben immers een prijs in die richting nodig om rendabel te zijn. Maar de OPEC is wellicht niet bij machte een meer dramatische ingreep te doen. Enkele OPEC-landen kijken bij deze prijs al tegen een forse aanpassing van de economie aan en kunnen zich een dergelijk offer (vooral politiek en/of sociaal) niet veroorloven, terwijl andere OPEC-landen de lagere prijzen wellicht verwelkomen om concurrentie van niet-conventionele olieproductie en biobrandstoffen tijdelijk de wind uit de zeilen te halen.

Investerings

De huidige prijs ondersteunt de investeringen in de diepe *offshore* en oliezanden niet en het is mogelijk dat meer investeringen bij een aanhoudende zwakkere oliemarkt worden getraineed. Ook de bijdrage van biobrandstoffen kan onder druk komen te staan. Indien de huidige prijzen inderdaad leiden tot bijstelling van de investeringsstrategie van oliemaatschappijen, wordt de kiem voor krapte in de toekomst alweer gelegd. Het mag dan moeilijk zijn de prijzen voor 2009 in te schatten, de prijzen in het volgende decennium, als herstel van de economie is ingetreden, zullen ongetwijfeld snel weer in opwaartse richting gaan. In de *World Energy Outlook 2008* van het Internationaal Energieagentschap (IEA) hebben we

immers kunnen lezen dat de depletie van bestaande velden sneller verloopt dan eerst werd gedacht. Om het bestaande productieniveau te handhaven, moet er dus steeds, en naar nu blijkt sneller, nieuwe productiecapaciteit worden toegevoegd. Nog verontrustender wordt de *impact* van de huidige banken-/kredietcrisis op de langere termijn. Er komt ooit een einde aan de huidige malaise en verwacht mag worden dat het groeitempo van de vraag naar olie in vooral de ontwikkelingslanden en opkomende landen weer snel zal stijgen. Dat zal nog niet in 2009 gebeuren, maar wel in het volgende decennium. Gezien de lange looptijd van een investeringsbeslissing tot aanbidding van de nieuwe olie op de markt zal het aanbod van olie dan opnieuw de vraag niet kunnen volgen.¹

Tegelijkertijd kan de huidige economische crisis de voortgang van het introduceren van duurzamere brandstoffen ernstig vertragen. Om plannen als het 20-20-20-beleid van de Europese Unie of het schoon en zuinig beleid in Nederland te verwezenlijken, werd gerekend op steun van de overheid om de nieuwe energiedragers in de markt te introduceren. Bij een prijs van boven de \$110-120 per vat olie was het 'gat' te overbruggen, maar bij een olieprijs van \$50 of lager, die enige tijd aanduurt, zal het beroep op de overheidsfinanciën te groot worden. Vele overheden moeten nu reeds alle zeilen bijzetten om het hoofd te bieden aan de gevolgen van de mondiale kredietcrisis. De oplopende schuld van de overheid kan een 'groene forcing' behoorlijk in de weg zitten. Bovendien is ook hier sprake van een tijds-klem om de klimaatkosten op langere termijn beheersbaar te kunnen houden.

De olieproducerende landen waren de afgelopen periode al heel voorzichtig met uitbreidingsinvesteringen. Sommige OPEC-landen zullen niet in staat zijn juist nu de investeringen te verhogen om klaar te zijn voor de volgende periode van groei, terwijl andere landen eerst willen bezien wat de gevolgen zijn voor de transitieagenda's van de consumerende landen, voordat ze contracyclisch gaan investeren.

Zekerheid

De stelligheid waarmee de afgelopen paar jaar door de westerse landen werd ingezet op meer duurzame brandstoffen en oplossingen om fossiele brandstoffen 'klimaat-proof' te maken, teneinde zowel diversificatie van de energiemix van de economie te bewerkstelligen als recht te doen aan de klimaatambities, heeft in feite bijgedragen aan de onzekerheid van de fossiele brandstoffen producerende landen om hun

productiecapaciteit uit te breiden. Hoewel veel van de meer duurzame oplossingen nog ver voor ons liggen, is het vooralsnog niet gelukt de belangen van producenten en consumenten bij zekerheid over vraag en aanbod in het kader van de klimaat- of andere onderhandelingen tot een werkbaar plan om te smeden. De enige zekerheid is dat in december 2009 in Kopenhagen belangrijke onderhandelingen over het klimaatbeleid zullen plaatsvinden. De grote onzekerheid is het gevaar dat het slechte economische gesternte de uitkomsten op voorhand dodelijk onzeker zal maken.

Conclusie

De recessie, ook als deze relatief diep is en lang duurt, zal uiteindelijk voorbijgaan en de vraag naar olie zal dan weer sneller toenemen. De buffercapaciteit, die nu weer wat groeit, zal nog sneller dan in de afgelopen groeiperiode moeten worden ingezet om aan de dagelijkse vraag te voldoen. Daarmee neemt de

kans op turbulentie in het volgende decennium alleen maar toe, omdat de tijd die nodig is om fundamenteel de energiehuishouding om te laten schakelen naar duurzamere brandstoffen dan nog krapper is geworden en ook olie en gas dan wellicht in onvoldoende mate voor handen zijn om aan alle hervonden vraag te voldoen.

Noot

- 1 Jan-Hein Jesse & Coby van der Linde, *Oil Turbulence in the Next Decade, An Essay on High Oil Prices in a Supply-Constrained World*, CIEP, 2008.

Prof dr Coby van der Linde is hoofd van het *Clingendael International Energy Programme* (CIEP) en hoogleraar aan de Rijksuniversiteit Groningen.

NEW PUBLICATION IN SERIES CLINGENDAEL EUROPEAN PAPERS

The European Union and Russia: Perception and Interest in the Shaping of Relations

By André Gerrits (ed.), Max Bader, Marcel de Haas and Jacques de Jong

The Hague, Clingendael Institute, November 2008 ; ISBN: 978-90-5031-132-8
Clingendael European Papers 4, 94 pp. Price: € 15,00

Few countries confront the European Union with its own divisiveness and limitations as much as the Russian Federation does. Shared interests do not easily translate into harmonious relations. Russia and the European Union may depend on each other, but it proves extremely difficult to agree on the policies that serve these interests. Their asymmetric dependence generates uneasiness and discomfort rather than trust and security.

This publication discusses the patterns of agreement and conflict, of continuities as well as the sudden twists that seem so characteristic of relations between 'Europe' and Russia. It focuses on the three issues that continue to be most prominent in these relations: security; energy; and human rights. It argues that, based on recent experience, 'more' may not necessarily be 'better' in the European Union's approach towards Russia. The paper argues for a Russia strategy that may seem less ambitious and comprehensive, but that may ultimately be more productive.

More information is available at the secretariat of the Clingendael European Studies Programme of the Netherlands Institute of International Relations Clingendael, tel.: 070-3245384, email: cesp@clingendael.nl.